

УДК 35.073.52

М.В.ВОЛКОВА

Харківська національна академія міського господарства

Є.Н.ВОДОВОЗОВ

Харківський національний технічний університет радіоелектроніки

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядаються закономірності соціально-економічного розвитку промислового комплексу регіону в умовах структурно-інноваційних трансформацій економіки України. Визначено цілі, задачі та функції регіонального управління соціально-економічним розвитком промислового комплексу регіону.

Процес соціально-економічного розвитку (СЕР) будь-якої складної суспільної системи є відбиттям величезного комплексу кількісних, структурних якісних трансформацій, джерелами яких стають об'єктивні зміни зовнішніх умов функціонування системи та суб'єктивний управлінський вплив на її стан. Між об'єктивними та суб'єктивними рушійними силами розвитку існує тісний зв'язок: при посиленні інтенсивності зовнішніх змін оточення системи потреба у реалізації цілеспрямованого стабілізуючого управлінського впливу на систему значно зростає. Характерним прикладом наявності зазначених закономірностей є процес соціально-економічного розвитку складної адміністративно-територіальної системи (регіону).

Проблеми управління регіональним соціально-економічним розвитком розглядалися в трудах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як З.Герасимчук, В.Гриньова, Б.Данілішин, М.Долішний, С.Дорогунцов, В.Забродский, М.Кизим, Л.Кузьменко, Т.Лепейко, Д.Стеченко [1-9] та ін. Проте багато які нагальні питання управління соціально-економічним розвитком регіональних господарчих та промислових комплексів в сучасних умовах структурно-інноваційної трансформації економіки України до цього часу залишаються недостатньо вивченими та вимагають докладного дослідження.

Мета дослідження, результати якого наведені у статті, полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці науково-методичних підходів щодо прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень в сфері регулювання соціально-економічного розвитку підприємницьких структур на регіональному рівні.

Складові територіальної соціально-економічної структури регіону розрізняються за ознаками масштабу, статусу або внутрішньої побудови господарчого комплексу регіону. Масштаб і статус територій є основою адміністративно-територіального підходу до визначення регіональної структури економіки на рівні автономної республіки, області,

району, міста. Групування територій за ознакою однорідності структури господарчого комплексу використовується при поділі економічних регіонів за територіально-виробничим або територіально-господарчим принципом.

Обидва підходи відбивають специфічні характеристики регіонів, на території яких функціонують певні соціально-економічні комплекси. Ці характеристики обов'язково слід враховувати в поточному управлінні територією, в процесі розробки та реалізації стратегії її розвитку. Але завершена система планування та управління існує лише в регіональних господарчих комплексах, які створено на базі адміністративно-територіального поділу. Формування саме такої системи зумовлено об'єктивними географічними, історичними, демографічними, політичними причинами. Крім того, внутрішня структура господарчих комплексів регіонів не є досить стійкою характеристикою, такою як адміністративно-територіальний поділ. Господарчі комплекси постійно розвиваються та змінюються відповідно до появи нових ринків, технологій виробництва, перетворення інтересів економічно активних груп населення та інших факторів. Адміністративно-територіальний поділ, навпаки, проводиться у відповідності до територіальних пропорцій і оптимального розміщення виробничих сил, тобто більш стійких та стабільних ознак. Тому важливими перевагами адміністративно-територіального підходу до регіонального управління економікою є також можливість забезпечення стабільності державного устрою, підвищення керованості соціально-економічними процесами в регіонах, оптимізація витрат на державне управління.

Адміністративно-територіальний підхід до визначення економічних регіонів набув найбільшого рівня розвитку за умов централізованого управління економікою, в якій безумовно домінувала державна форма власності. Управління розвитком територій відбувалося за деталізованими загальнодержавними планами, обов'язковими до виконання на всіх рівнях відповідальності. В цих умовах кожен регіон був, з одного боку, досить самостійним виробничо-територіальним комплексом з відповідною системою органів державної влади, управління та планування, а з іншого боку, залишався невід'ємною частиною єдиного народногосподарського комплексу та був пов'язаний тісними економічними зв'язками з іншими регіонами. Протиріччя між адміністративно-територіальним і господарчо-територіальним поділом якщо й виникали, то й вирішувалися центральними органами державної влади.

Але поруч з деякими перевагами для тотального державного регулювання економічних процесів були характерні суттєві вади й недоліки, які особливо загострилися в умовах прискорення змін середови-

ща господарювання підприємств, швидкого розвитку науки та технології, глобалізації світової економіки. Внаслідок економічної неефективності централізованого державного управління економікою, в практику господарювання в Україні повернулися плюралізм форм власності, самостійність і відповідальність економічних суб'єктів за прийняття та реалізацію управлінських рішень.

У цих умовах протиріччя між адміністративно-територіальним і територіально-господарчим підходом до управління стратегічним та поточним соціально-економічним розвитком регіонів різко посилюються. Підприємства, які розташовані на території регіонів, перестали бути частинами народно-господарчого комплексу з єдиним власником та розпорядником в особі органів центральної або місцевої державної влади. Сучасні власники складових господарчого комплексу понад усе зацікавлені в прибутковості та стабільному фінансовому становищі підприємств, які їм належать. У той же час економічні інтереси нових власників найчастіше виходять за межі окремої адміністративної одиниці, тобто можуть суттєво відрізнятись від прагнень та інтересів населення регіону. Неминуче зіткнення інтересів може привести до виникнення та загострення протиріч, погіршення соціально-економічного становища в регіоні.

Управління соціально-економічним розвитком промислового комплексу в сучасних умовах є складним багатоаспектним процесом, який спрямовано на зважене поєднання та комплексну реалізацію таких напрямків структурно-інноваційних трансформацій: технологічне відновлення, модернізація виробництва; зміна структури власності на підприємствах, удосконалення механізмів регулювання корпоративних відносин; перебудова системи зовнішніх господарських зв'язків; перетворення організаційних структур, форм і методів організації господарювання.

Здійснення численних структурних перетворень регіонального промислового комплексу прямо і безпосередньо відбивається на складному сполученні інтересів, а також надає суттєвого впливу на величезне коло учасників соціально-економічних відносин (персонал, постачальники, споживачі, органи державної влади й ін.). Особливу актуальність ця проблема набуває саме на регіональному рівні, оскільки скорочення чисельності працюючих, оптимізація виробничих потужностей, зміна обсягів і структури випуску продукції або повне закриття підприємств безпосередньо відбивається на соціально-економічній ситуації в регіоні.

В свою чергу, необхідною умовою підвищення ефективності структурно-інноваційних змін в промисловому комплексі регіону є

проведення випереджувальних заходів щодо створення нових робочих місць, реформування соціальної інфраструктури, стимулювання випуску стратегічно важливої для держави продукції. Реалізація цих та інших заходів виходить за межі можливостей окремих суб'єктів господарювання. Тому проблеми управління соціально-економічним розвитком підприємств не можна розглядати окремо від регіональної соціальної й економічної політики, а місцеві органи влади повинні відігравати провідну роль у розробці і реалізації напрямків адаптації окремих підприємств і народногосподарського комплексу регіону в цілому.

В той же час здійснення структурно-інноваційних трансформацій господарського комплексу регіону часто носить ізольований, автономний характер. Управління соціально-економічним розвитком підприємств залишається недостатньо обґрунтованим процесом, слабо погодженим з регіональною стратегією соціально-економічного розвитку.

Метою регіонального управління СЕР є створення на рівні регіону організаційних, економічних, інформаційних, правових й інших необхідних умов для забезпечення сталого соціально-економічного зростання промислового комплексу території. У процесі регіонального управління СЕР мають бути вирішені наступні основні завдання:

- прогнозування розвитку виробництва, визначення напрямків і методів структурної перебудови промисловості регіону;
- вивчення кон'юнктури товарних ринків;
- розробка нормативного і методичного забезпечення процесу управління регіональним соціально-економічним розвитком;
- створення та використання регіональної системи моніторингу умов соціально-економічного розвитку;
- обґрунтування пріоритетів, розробка напрямків розвитку промислового комплексу та заходів щодо їхньої реалізації, вдосконалення способів і форм управління СЕР на регіональному рівні;
- проведення конкурсів і експертиз проектів і програм, спрямованих на підвищення ефективності управління СЕР.

Основними принципами регіонального управління соціально-економічним розвитком є: законність і верховенство права; територіально-виробничий характер організації управління; узгодження державних, регіональних і приватних інтересів у процесі обґрунтування і реалізації напрямків СЕР підприємств; переважне використання економічних методів регулювання дій учасників процесу СЕР (груп впливу); функціональна ефективність; економічність.

Регіональне управління соціально-економічним розвитком промислового комплексу прямо пов'язано із вирішенням завдань, які уста-

новлено перед місцевими органами державної влади Конституцією і законодавством України, центральними органами державної влади, місцевими радами. Тому для регіонального управління адаптацією не потрібно формування нових структур управління і контролюючих органів або надання місцевим органам влади додаткових повноважень.

Масштабність і різноманітність завдань регіонального управління соціально-економічного розвитку промислових підприємств визначають складність проблеми формування його організаційної основи. Можливими варіантами розробки структури регіонального управління можуть бути: функціональна організація; штабний підрозділ місцевого органу державної влади; проектна організація в рамках органу місцевої виконавчої влади (матрична структура); спільна проектна організація органу місцевої державної влади, громадських організацій, промисловців, підприємців; науково-методичний консорціум – консалтингове об'єднання, що діє під егідою місцевого органу державної влади, галузевих або регіональних спілок промисловців і підприємців та ін. В цілому можна виділити два основних критерії оптимальності вибору організаційної структури регіонального управління: здатність максимально швидко і гнучко реагувати на несподівані непередбачені зміни зовнішнього середовища; адекватність структурі, процедурам управління та механізмам координації, що діють в органі місцевої виконавчої влади, у народному господарстві регіону.

Вивчення досвіду вирішення складних міжгалузевих соціально-економічних проблем розвитку Харківської області дозволяє зробити висновок про доцільність формування організаційної структури регіонального управління адаптацією по штабному принципі. Необхідність такого підходу визначають наступні причини: складний багатогалузевий характер народногосподарського комплексу регіону, велика частка підприємств ВПК і важкого машинобудування в структурі промисловості області; обмеженість фінансових ресурсів, які є в розпорядженні місцевих органів державної влади; гострий характер кризових проявів в економіці і господарстві регіону; великий досвід роботи й інтелектуальний потенціал працівників профільних підрозділів обласної державної адміністрації та ін.

Крім організаційно-економічних аспектів діяльності підприємств регіону, регіональне управління СЕР стосується також цілої низки виробничих, соціальних та інших чинників. Крім того, дієвість регіонального управління СЕР промислового комплексу може бути досягнута тільки при розробці відповідного методичного забезпечення, необхідного керівникам і фахівцям підприємств для обґрунтування управлінських рішень. Вплив зазначених чинників приводить до необхідності

формування штабного органа з числа структурних підрозділів обласної державної адміністрації.

Для обґрунтування та реалізації регіонального управління необхідно виконання наступних функцій: загальне керівництво; розробка методичного забезпечення регіонального управління; розробка організаційних структур регіонального управління; розробка і використання регіональної системи моніторингу стану, умов та тенденцій СЕР промислового комплексу регіону; розробка проектів і програм підвищення ефективності управління СЕР; узагальнення результатів аналізу й оцінки; контроль за реалізацією заходів і програм. Реалізація перерахованих функцій не потребує додаткових витрат, може бути здійснена в межах існуючої організаційної структури Харківської обласної державної адміністрації.

Таким чином, важливими перевагами адміністративно-територіального підходу до регіонального управління економікою є можливість забезпечення стабільності державного устрою, підвищення керованості соціально-економічними процесами в регіонах, оптимізація витрат на державне управління. Управління соціально-економічним розвитком промислового комплексу в сучасних умовах є складним багатоаспектним процесом, який спрямовано на зважене поєднання та комплексну реалізацію таких напрямків структурно-інноваційних трансформацій. Здійснення численних структурних перетворень регіонального промислового комплексу прямо і безпосередньо відбивається на складному сполученні інтересів, а також надає суттєвого впливу на величезне коло учасників соціально-економічних відносин (персонал, постачальники, споживачі, органи державної влади та ін.).

На додаткове теоретичне обґрунтування та методичне опрацювання вимагають проблеми визначення організаційних форм управління соціально-економічним розвитком промислового комплексу регіону.

1. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня стійкого розвитку регіонів України // Економіка України. – 2002. – №2 – С.34-42.

2. Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепейко Т.І., Коюда О.П. Проблеми розвитку інвестиційної діяльності. – Харків: ХДЕУ, 2002. – 464 с.

3. Данілішин Б., Чижова В. Науково-інноваційне забезпечення стійкого економічного розвитку України // Економіка України. – 2004. – №3. – С.4-11.

4. Долішний М.І. Регіональна соціально-економічна політика (основні засади формування і розвитку) // Регіональна економіка. – 1997. – №2. – С.16-26.

5. Дорогунцов С., Федоріщева А. Стійкість розвитку еколого-економічного потенціалу України та її регіонів // Економіка України. – 1996. – №7. – С.4-17.

6. Забродский В.А., Кизим Н.А. Региональное управление. – Харьков: Основа, 1991. – 96 с.

7. Кузьменко Л.М. Управление функционированием и развитием экономики регио-

на. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2004. – 284 с.

8.Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.

9.Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року. – Харків: Вид. дім "ІНЖЕК", 2003. – 204 с.

Отримано 10.02.2006

УДК 336.14 : 353.1 (477)

О.В.ТОФАНЮК

*Національний аерокосмічний університет ім. М.Е.Жуковського
„Харківський авіаційний інститут”*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У ФІНАНСОВІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розглядаються проблеми державної регіональної політики України, аналізується динаміка рівня доходів та витатків бюджетів регіонів у розрахунку на одну особу наявного населення від середнього по Україні. Акцентується увага на питаннях розвитку міжбюджетних відносин в Україні і напрямках їх удосконалення.

Згідно з Бюджетним кодексом України, міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами [1]. Міжбюджетні відносини весь час перебувають у процесі розвитку, що спрямовується на вирішення завдань щодо забезпечення соціально-економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць і держави в цілому, усунення розбіжностей у рівнях розвитку певних регіонів та посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Питання розвитку міжбюджетних відносин розглядали вітчизняні і закордонні економісти. О.В.Чеберяко розглядав проблеми фінансової підтримки місцевих бюджетів в умовах бюджетного унітаризму України [2]. Л.Л.Тарангул запропонував методіку визначення податкових можливостей регіонів на основі індексу податкового потенціалу і з урахуванням рівнів їхнього соціально-економічного розвитку [3]. В.В.Зайчикова приділяла увагу питанням можливості використання досвіду унітарних європейських країн зі зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування [4]. Є.В.Жемеренко розглядав джерела формування доходів місцевих бюджетів України і їх використання на основні громадські послуги [5]. О.Б.Суховірська досліджувала зміни структури фінансових ресурсів місцевих органів влади [6].

Разом з тим недостатньо уваги приділено проблемам розвитку міжбюджетних відносин в регіональній політиці України. Саме тому метою даної роботи є дослідження причини виникнення регіонального дисбалансу фінансових ресурсів, важливість недопущення значної